

ERKEN KLASİK DÖNEM PROJESİ

Proje Koordinatörü Doç.Dr. M. Suat Mertoğlu

İslâm araştırmaları alanında ciddi çalışmaların yapılabilmesi, her şeyden önce geçmişe ait birikimin ilmi değerlendirmelere tibi tutularak incelenmesine ve yayımlanmasına bağlıdır. İslâm leminde sayıları milyonlarla ifade edilen yazma eserlerin büyük bir kısmı henüz basılmamış veya araştırmacıların istifade edebileceği şekilde ilmi neşe konu olmamıştır. Son yıllarda dil, edebiyat ve tarih alanlarında neşir çalışmalarının yapılması sevindirici olmakla birlikte İslami ilimler alanında son bir asırdır özellikle Hanefi ve şafii fihhina dair eserlerle “akli ilimler”e, başta Maturidiye ve Eşariyye olmak üzere Sanni kelam sahasına giren eserlerin neşrine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu maksatla TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından “Erken Klasik Dönem Projesi” başlatılmıştır. Bu proje İslam tarihinin 6. (12.) yüzyıl sonlarına kadar olan dönemine yoğunlaşacak ve İslam Araştırmaları Merkezi’nin bu dönemden sonrasına odaklanan “İkinci Klasik Dönem Projesi” ile bir bütün teşkil edecektir.

Erken Klasik Dönem Projesi, ilim dalı olarak özellikle fıkıh ve akli ilim dallarını (genelde İslam düşüncesi, özelde kelam, mezhepler tarihi vb.), dönem olarak 2-6. (8-12.) yüzyıllar arasındaki yaklaşık dört asırlık zaman dilimini (Abbasiiler ve Selçuklular’a ilaveten Bveyhiiler, Samiiler ve Karahanlılar gibi mahalli devletler dönemlerini), coğrafi olarak da genellikle Bağdat-Semerkant hattında yani İslam dünyasının o dönemdeki merkezinde ve doğusunda yer alan bölgeleri kapsamaktadır. Proje kapsamında kataloglama, telif, tahkik, tercüme türünden yayımlar yapılması öngörülmektedir.

Tuna Tunagz, *Ebu’l-Berekat el-Bağdadi Felsefesinde Tanrı*, 2017

Kiliç Aslan Mavil, *Maturidi Kelamında Tevil*, 2017

Ebu şekr es-Salimi, *et-Temhid fi beyani’t-tevhid* (thk. Dr. Ömür Türkmen), 2017

**MÂTÜRÎDÎ KELÂMINDA
TEVİL**

Kılıç Aslan Mavil

Kılıç Aslan Mavil, Yrd. Doç. Dr.

1979 yılında Konya/Çumra'da doğdu. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (2001). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Mâtürîdiyye Kelâm Ekolünde Varlık Anlayışı" adlı teziyle yüksek lisansını (2004); Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Klasik Dönem Mâtürîdiyye Kelâmında Te'vil Anlayışı" adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı (2012). Halen Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 698
İSAM Yayınları 185
İlmî Araştırmalar Dizisi 84
© Her hakkı mahfuzdur.

MÂTÜRİDÎ KELÂMINDA TEVİL

Kılıç Aslan Mavil

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 40 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 0850
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın hazırlık Mustafa Demiray
Tashih İsa Kayaalp, İsmail Özbilgin, İnayet Bebek, Ali Haydar Ulusoy
Tasarım Ender Boztürk, M. Emin Albayrak

Bu eser
TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
Erken Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayımlanmıştır.

Proje koordinatörü M. Suat Mertoglu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 29.09.2017 gün ve
2017/11 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Aralık 2017
ISBN 978-975-389-967-3

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Serhat Mah. Alınteri Bulvarı 1256. Sokak No. 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr
Sertifika No. 15402

YATIRIMCI KİTAPCIĞI BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

YATIRIMCI

KİTAPCIĞI

BASKIYI

Önsöz

Klasik ilimler geleneğimizin temel problemlerinden birine işaret eden *tevil* kavramını en geniş anlamıyla “inanan insanın, kendisine hitap eden vahyin sesine kulak vermesi ve kendi idraki ile ilâhî beyan arasında bir köprü kurmaya çalışması” şeklinde tanımlamak mümkündür. Her mümin, inandığı varlık ve değerlerle içerisinde bulunduğu zaman, mekân, kültür ortamı ve felsefî kanaatlerini birleştirip kaynaştırmak, daha genel bir ifadeyle akıl ile nakil arasındaki uyumu sağlamak gibi bir görevle doğal olarak karşı karşıyadır. Kuşkusuz aynı durum tefsir, fıkıh ve kelâm gibi dinî ilimlerde uzmanlaşan bilginler için de söz konusudur. Hatta onlar açısından akıl ile nakil arasında sağlanması gereken bu uzlaşma, varoluşsal bir ihtiyaç olmanın ötesinde, ortaya koydukları fikirlerin geniş halk kitlelerince benimsenerek hukukî veya ahlâkî prensipler haline gelmesine katkıda bulunmak gibi hayatî bir rol üstlenir. Bu yönüyle dinî ilimlerin ortak paydalarından birini oluşturan *tevil* meselesi üzerinde isabetli bir tahlil yapabilmek için mutlaka disiplinler arası bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir.

Öte yandan “*usûlü’-d-dîn*” adıyla da anılan kelâm ilmi sahasında metodolojiye dair müstakil eserlerin bulunmaması, bu ilim dalında itikadî tartışmalardan bağımsız salt bir yöntem incelemesi yapabilmeyi neredeyse imkânsız kılmaktadır. Her ne kadar usul ve fûrûun birbiriyle mezcedildiği kelâm

eserlerinde yer alan bilgi bahisleri altında kelâmcıların dayandıkları birtakım ilkelere ve metotlara işaret ediliyorsa da bu ilmin sıfâtullah, irade, kader ve âhiret gibi temel meselelerine değinmeksizin, nasların sem'î birer delil olarak kullanılması konusunda etraflı bir değerlendirmede bulunmak oldukça zordur.

Bu iki temel hususu göz önünde bulundurarak hazırladığımız Mâtürîdîlik ve tevil merkezli çalışmamız üç ana bölümden meydana gelmektedir. Araştırmamızın giriş bölümünde konuyla ilgili bir literatür değerlendirmesinin ardından *tevil* kavramının İslâm düşüncesindeki konumunu belirlemeye yönelik ayrıntılı bir analize yer verdik. Böylece hem bu mesele etrafında yürütülen terminolojik tartışmalara katkıda bulunmaya hem de eserin sonraki bölümünde *te'vîl* ve ona bağlı olarak *müteşâbih* kavramına getireceğimiz ikili tasnif için uygun bir zemin hazırlamaya çalıştık. Yorum probleminin teorik arka planını aydınlatmayı hedeflediğimiz birinci bölümde öncelikle sözden metne anlamın tabiatını ve yorumda farklılaşmayı doğuran unsurları ele aldık. Yine aynı bölümde İmam Mâtürîdî'nin geliştirdiği tevil anlayışının düşünce geleğimizdeki yerini ve yapısal vasıflarını, modern hermenötik teoriden de istifadeyle belirlemeye gayret ettik. Tevil pratiğine ağırlık verdiğimiz ikinci bölümde ise zatî ve haberî sıfatlar ile sem'iyât bahislerine dair örnekler eşliğinde Selefiyye, Eş'ariyye ve Mu'tezile gibi ekoller karşısında Mâtürîdîliğin yorum yönteminin ayırt edici vasıflarını öne çıkarmayı hedefledik. Ulaştığımız kanaatlerin genel değerlendirmesini ise eserimizin sonuç kısmına bıraktık.

Bu kitap 2012 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamladığımız *Klasik Dönem Mâtürîdîyye Kelâmında Tevil Anlayışı* başlıklı doktora tezine dayanmaktadır. Bu vesileyle söz konusu tezin hazırlanmasına görüş,

öneri ve eleştirileriyle katkıda bulunan bütün hocalarıma ve özellikle çalışmanın yazım aşamasında desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Prof.Dr. Metin Yurdağur'e teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca büyük oranda TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'nden yararlanılarak hazırlanan bu eserin yine aynı kurum tarafından neşrediliyor olmasından dolayı büyük memnuniyet duyduğumu belirtmek isterim.

Mâtürîdîliğin yorum anlayışını söz konusu mezhebin ana kaynaklarından hareketle aydınlatma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkan bu eserin, kültür coğrafyamızın kurucu unsurları arasında yer alan Mâtürîdiyye düşüncesini daha yakından tanıma yolunda küçük de olsa bir adım teşkil etmesini diliyorum.

Kılıç Aslan Mavil

2017

İçindekiler

Kısaltmalar 11

GİRİŞ: TEVİL MESELESİNE GENEL BAKIŞ

- I. TEVİL MESELESİ HAKKINDA SON DÖNEMDE YAPILAN ÇALIŞMALAR ve MÂTÜRÎDİYYE'DE TEVİL 15
- II. DİNÎ DÜŞÜNCEDE TEVİL KAVRAMI 41
 - A. Tevilin Sözlük Anlamı 41
 - B. Kur'ân-ı Kerim'de Tevil Kavramı 47
 - C. Tevilin İstılahî Anlamı (Klasik Tevil Geleneği) 60
 - 1. Tefsir İlminde Tevil 61
 - 2. Fıkıh Usulünde Tevil 66
 - 3. Kelâm İlminde Tevil 73
 - D. Felsefî Düşüncede Tevil 81
 - E. Tasavvufî (Bâtınî) Tevil 97

BİRİNCİ BÖLÜM

MÂTÜRÎDİYYE'DE TEVİLİN AKLÎ ve LUGAVÎ TEMELLERİ

- I. İLÂHÎ KELÂMİN MAHİYETİ ve YORUM PROBLEMİ 121
 - A. Sıfat-Fiil Ayırımında İlahî Kelâm 121
 - B. Söz-Metin Bağlamında Kelâmın Yorumu 135
- II. İLÂHÎ KELÂMİ ANLAMADA İHTİLÂFIN SEBEPLERİ 155
 - A. İlahî Kelâm ve Gaybî Varlık Alanı (Aklî Mütешâbih) 157
 - 1. Din Dili ve Analoji 157
 - 2. Mütешâbih Dil ve Teşbih 162
 - 3. Mümâselet 173

- B. İlâhî Kelâmın Dilsel Yapısı (Lugavî Mütешâbih) 184
1. Nazım (Metin) ve Özellikleri 186
2. Nazmın Beyanda Kullanımı 192

İKİNCİ BÖLÜM

MÂTÜRİDİYYE'DE TEVİLE KONU TEŞKİL EDEN TEMEL KELÂMÎ MESELELER

- I. ZATÎ SIFATLAR 271
II. HABERÎ SIFATLAR 283
A. Haberî Sıfatları Anlamada Yöntem Tartışmaları 285
1. Teşbih Metodu 285
2. Tefviz Metodu 287
3. Tevil Metodu 292
B. Ebû Hanîfe'nin Haberî (Mütешâbih) Sıfat Anlayışı 305
C. Mâtürîdiyye'de Haberî (Mecazi) Sıfatlar 309
1. Zatî-Haberî Sıfatlar 309
2. Fiilî-Haberî Sıfatlar 418
III. ÂHİRET (SEM'İYYÂT) MESELELERİ 427
A. Kabir Hayatı ve Ruh-Beden İlişkisi 427
B. Kıyamet Alâmetleri 448
C. Cismanî Ba's ve Bedenlerin İadesi 451
D. Amel Defteri, Hesap, Mîzan ve Sırat 458
Sonuç 473
Kaynakça 487
Dizin 513

Kısaltmalar

- a.e. aynı eser
a.g.e. adı geçen eser
a.mlf. aynı müellif
AÜ Ankara Üniversitesi
bk. bakınız
CÜ Cumhuriyet Üniversitesi
DEÜ Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed. editör
İA İslâm Ansiklopedisi (MEB)
İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
krş. karşılaştırmamız
Ktp. kütüphanesi
MÜ Marmara Üniversitesi
nr. numara
nşr. neşreden
OMÜ Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ö. ölüm tarihi
s. sayfa numarası
SAÜ Sakarya Üniversitesi
SBE Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÜ Selçuk Üniversitesi
sy. sayı
trc. tercüme eden
ts. basım tarihi yok
vb. ve benzeri
vd. ve devamı
v.dğr. ve diğerleri
vr. varak
y.y. basım yeri yok